

اقتصاد کلان ۲

(رشته اقتصاد)

دکتر تیمور رحمانی

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار ناشر

کتابهای دانشگاه پیام نور حسب مورد و با توجه به شرایط مختلف به صورت درسنامه، آزمایشی، قطعی، متون آزمایشگاهی، فرادرسی، و کمک درسی چاپ می شود. کتاب **درسنامه (د)** نخستین ثمره کوششهای علمی صاحب اثر است که براساس نیازهای درسی دانشجویان و سرفصلهای مصوب تهیه می شود و پس از داوری علمی در گروههای آموزشی چاپ می شود. با دریافت بازخوردها و تجدید نظر صاحب اثر و اصلاح کتاب، درسنامه به صورت **آزمایشی (آ)** چاپ می شود. با دریافت نظرهای اصلاحی و متناسب با پیشرفت علوم و فناوری، صاحب اثر در کتاب تجدید نظر می کند و کتاب به صورت **قطعی (ق)** چاپ می شود. در صورت ضرورت، در کتابهای چاپ قطعی نیز می تواند تجدیدنظرهای اساسی به عمل آید.

متون آزمایشگاهی (م) متونی است که دانشجویان با استفاده از آن و راهنمایی مربیان کارهای عملی آزمایشگاهی را انجام می دهند. **کتابهای فرادرسی (ف)** و **کمک درسی (ک)** به منظور غنی تر کردن منابع درسی دانشگاهی تهیه می شوند. کتابهای فرادرسی با تأیید معاونت پژوهشی و کتابهای کمک درسی با تأیید شورای انتشارات تهیه می شوند.

مدیریت تولید مواد و تجهیزات آموزشی

فهرست

پیشگفتار	یازده
راهنمای مطالعه	سیزده
هدفهای آموزشی	پانزده
فصل اول: تقاضای پول	۱
مقدمه	۲
۱. تعریف پول، وظایف پول و تعریف تقاضای پول	۲
- تعریف پول	۲
- وظایف پول	۴
- تعریف تقاضای پول	۶
۲. نظریه تقاضای پول کمبریج	۶
۳. نظریه تقاضای پول کینز یا نظریه رجحان نقدینگی	۱۰
- تقاضای معاملاتی پول کینز	۱۱
- تقاضای سفته‌بازی پول کینز	۱۲
- رابطه قیمت اوراق قرضه و نرخ بهره	۱۳
- تصمیم‌گیری برای نگهداری پول و اوراق قرضه	۱۵
- کل تقاضای پول کینز	۲۰
۴. نظریه تقاضای سفته‌بازی توبین	۲۱
۵. نظریه تقاضای معاملاتی بامول - توبین	۳۱
۶. نظریه تقاضای پول فریدمن	۳۸
خلاصه فصل	۴۲
خودآزمایی	۴۲

۴۵	فصل دوم: مکانیسم خلق پول و عرضه پول
۴۶	مقدمه
۴۶	۱. انواع پول و تکامل تاریخی پول
۵۶	۲. مدل ساده خلق تکاثری پول یا سپرده‌های دیداری
۶۱	۳. مدل عرضه پول با وجود اسکناس و ذخایر اضافی
۶۷	۴. عوامل مؤثر بر عرضه پول و سیاستهای پولی
۷۳	خلاصه فصل
۷۳	خودآزمایی
۷۷	فصل سوم: تعادل بازار پول و منحنی LM
۷۸	مقدمه
۷۸	۱. تعادل بازار پول و نرخ بهره تعادلی
۸۳	۲. تغییرات درآمد ملی و مفهوم منحنی LM
۸۴	۳. استخراج جبری منحنی LM
۸۶	۴. استخراج نموداری منحنی LM
۸۸	۵. بررسی وضعیت نقاط خارج از LM
۹۱	۶. شیب منحنی LM و عوامل مؤثر بر آن
۹۴	۷. جابه‌جایی در منحنی LM
۹۸	۸. رابطه بازار پول و بازار اوراق قرضه
۱۰۱	خلاصه فصل
۱۰۲	خودآزمایی
۱۰۳	ضمیمه فصل سوم: منحنی LM هنگامی که عرضه پول تابع نرخ بهره r است
۱۰۵	فصل چهارم: تعادل بازار کالا و منحنی IS
۱۰۶	مقدمه
۱۰۷	۱. نرخ بهره، سرمایه‌گذاری و تعادل عرضه و تقاضای کل
۱۰۸	۲. مفهوم تعادل بازار کالا و منحنی IS
۱۱۰	۳. استخراج جبری منحنی IS
۱۱۱	۴. استخراج نموداری منحنی IS
۱۱۳	۵. بررسی وضعیت نقاط خارج از IS
۱۱۴	۶. شیب منحنی IS
۱۱۸	۷. جابه‌جایی منحنی IS
۱۲۱	۸. اثر ثروت و نرخ بهره بر روی مصرف و منحنی IS
۱۲۷	خلاصه فصل
۱۲۸	خودآزمایی
۱۲۹	ضمیمه فصل چهارم: اشکال مختلف معادله IS

۱۳۳	فصل پنجم: تعادل همزمان بازار کالا و پول و بررسی سیاستهای پولی و مالی
۱۳۴	مقدمه
۱۳۴	۱. تعادل همزمان بازار کالا و پول
۱۳۷	۲. محاسبه درآمد ملی و نرخ بهره تعادلی
۱۳۹	۳. بررسی اثر جابه‌جایی IS و سیاست مالی
۱۴۰	۳-۱ بررسی اثر افزایش هزینه‌های دولت $\bar{G}$
۱۴۳	۳-۲ بررسی اثر افزایش نرخ مالیات یا t
۱۴۶	۴. بررسی اثر جابه‌جایی LM و سیاست پولی
۱۴۷	۴-۱ بررسی اثر افزایش حجم پول یا عرضه پول $\bar{M}^S$
۱۴۹	۴-۲ بررسی اثر افزایش تقاضای مستقل پول $\bar{L}$
۱۵۳	۵. بررسی اثر جابه‌جایی همزمان IS و LM
۱۶۰	۶. بررسی کارایی یا اثرگذاری سیاستهای پولی و مالی
۱۶۵	۷. بررسی کارایی سیاست پولی و مالی در حالت‌های خاص IS و LM
۱۶۵	۷-۱ بررسی کارایی سیاست پولی و مالی در حالت LM افقی
۱۶۷	۷-۲ بررسی کارایی سیاست پولی و مالی در حالت LM عمودی
۱۶۹	۷-۳ بررسی کارایی سیاست پولی و مالی در حالت IS عمودی
۱۷۱	۷-۴ بررسی اثر سیاست پولی و مالی در حالت IS افقی
۱۷۳	خلاصه فصل
۱۷۴	خودآزمایی
۱۷۵	ضمیمه فصل پنجم: مدل عمومی IS-LM و اشکال مختلف مدل IS-LM

۱۷۷	فصل ششم: تحلیل‌های IS-LM برای اقتصاد باز
۱۷۸	مقدمه
۱۷۸	۱. استخراج منحنیهای IS و LM برای اقتصاد باز
۱۸۴	۲. تراز پرداختها، بازار ارز و منحنی BP
۱۸۴	۲-۱ تراز پرداختها و بازار ارز
۱۸۷	۲-۲ منحنی BP یا منحنی تعادل تراز پرداختها
۱۹۰	۲-۳ استخراج نموداری منحنی BP
۱۹۳	۲-۴ وضعیت نقاط خارج از منحنی BP
۱۹۴	۲-۵ شیب منحنی BP و عوامل مؤثر بر آن
۱۹۶	۲-۶ جابه‌جایی منحنی BP
۱۹۹	۳. تعادل داخلی و تعادل خارجی
۲۰۲	۳-۱ چگونگی تعدیل تراز پرداختها در سیستم نرخ ارز ثابت
۲۰۴	۳-۲ چگونگی تعدیل تراز پرداختها در سیستم نرخ ارز شناور
۲۰۵	۴. بررسی کارایی سیاستهای پولی و مالی در اقتصاد باز

۲۰۵	۱-۴ بررسی کارایی سیاستهای پولی و مالی در سیستم نرخ ارز ثابت
۲۰۸	۲-۴ بررسی کارایی سیاستهای پولی و مالی در سیستم نرخ ارز شناور
۲۱۲	خلاصه فصل
۲۱۲	خودآزمایی

فصل هفتم: مدل‌های AS-AD و تعیین سطح قیمتها

۲۱۵	مقدمه
۲۱۶	۱. منحنی تقاضای کل یا AD
۲۱۷	۱-۱ تعریف منحنی تقاضای کل و استدلال نزولی بودن AD
۲۱۸	۲-۱ استخراج نموداری منحنی AD
۲۲۰	۳-۱ استخراج جبری منحنی AD
۲۲۲	۴-۱ شیب منحنی AD
۲۲۳	۵-۱ حالت‌های خاص منحنی تقاضای کل
۲۲۶	۶-۱ اثر پیگو و نزولی بودن AD
۲۲۹	۷-۱ جابه‌جایی منحنی تقاضای کل
۲۳۰	۲. منحنی عرضه کل AS
۲۳۷	۱-۲ تعریف منحنی AS و استدلال استخراج AS صعودی
۲۳۸	۲-۲ استخراج نموداری منحنی عرضه کل یا AS
۲۳۹	۳-۲ استخراج منحنی عرضه کل در حالت کلاسیک
۲۴۴	۴-۲ استخراج منحنی عرضه کل در حالت عمومی کینزی توهم پولی
۲۴۶	۵-۲ استخراج منحنی AS با وجود چسبندگی دستمزد اسمی
۲۵۲	۶-۲ منحنی عرضه کل در حالت چسبندگی قیمت و ظرفیت بیکار تولید
۲۵۵	۷-۲ استخراج جبری منحنی عرضه کل
۲۵۶	۸-۲ بررسی عوامل مؤثر بر شیب منحنی عرضه کل
۲۶۰	۹-۲ بررسی جابه‌جایی منحنی عرضه کل
۲۶۲	۳. تعادل همزمان بخش عرضه و تقاضا و اثر جابه‌جایی AD و AS
۲۶۹	۱-۳ تعادل همزمان بخش عرضه و تقاضای اقتصاد
۲۶۹	۲-۳ بررسی اثر جابه‌جایی در منحنی AD
۲۷۱	۳-۳ بررسی اثر جابه‌جایی منحنی AS
۲۸۷	خلاصه فصل
۲۹۵	خودآزمایی
۲۹۶	

فصل هشتم: منحنی فیلیپس و نظریه‌های تورم

۲۹۹	مقدمه
۳۰۰	۱. منحنی فیلیپس و رابطه نرخ تورم و بیکاری
۳۰۱	۱-۱ شکل اولیه منحنی فیلیپس

۳۰۲	۲-۱ تحلیل نظری برای استخراج منحنی فیلیپس
۳۰۴	۳-۱ استخراج منحنی فیلیپس در صفحه u و $\dot{P}$
۳۰۷	۴-۱ دلالت‌های منحنی فیلیپس برای سیاست‌گذاری
۳۰۸	۵-۱ بازنگری در منحنی فیلیپس
۳۱۲	۶-۱ ترسیم منحنی فیلیپس با لحاظ انتظارات
۳۱۳	۷-۱ چگونگی شکل‌گیری انتظارات تورمی در تحلیل فریدمن
۳۱۴	۸-۱ استخراج منحنی عرضه کل از منحنی فیلیپس
۳۱۶	۹-۱ تحلیل منحنی فیلیپس و عرضه کل کوتاه‌مدت و بلندمدت
۳۱۷	۱۰-۱ بررسی اثر سیاست پولی در کوتاه‌مدت و بلندمدت
۳۱۹	۱۱-۱ تحلیل کلاسیک‌های جدید و انتظارات عقلایی
۳۲۲	۱۲-۱ انواع بیکاری
۳۲۵	۲. نظریه‌های تورم
۳۲۵	۲-۱ نظریه پولی تورم
۳۲۸	۲-۲ نظریه تورم فشار تقاضا
۳۲۹	۳-۲ نظریه تورم ناشی از فشار هزینه (دستمزد)
۳۳۱	۴-۲ نظریه تورم ناشی از فشار هزینه (هزینه مواد اولیه)
۳۳۳	۵-۲ تحلیل یا نظریه تورم ساختاری
۳۳۴	۳. اقتصاد بخش عرضه
۳۳۶	خلاصه فصل
۳۳۷	خودآزمایی
۳۳۹	کتابنامه

پیشگفتار مؤلف

اقتصاد کلان شاخه‌ای بسیار مهم و پرتحول از علم اقتصاد است. امروز تصمیم‌گیران و مدیران دولتی و خصوصی و صاحبان مشاغل کم و بیش نیازمند آشنایی با اصول کلی اقتصاد کلان می‌باشند. گرچه مدیران فعالیتهای خصوصی اعم از تولیدکنندگان، بازرگانان، و دست‌اندرکاران بازار مالی برای تصمیم‌گیری صحیح و واکنش به موقع به وقایع روز نیازمند آشنایی با اصول اقتصاد کلان می‌باشند، اما اهمیت اساسی اقتصاد کلان برای دولتها و دستگاههای تصمیم‌گیرنده است که سیاستهای آنها به طور مستقیم کارکرد کل اقتصاد را تحت تأثیر قرار می‌دهد. گرچه شناخت دقیق پیامدهای اقتصاد کلان و وقایعی که در اقتصاد اتفاق می‌افتد و همچنین پیامد سیاستهای دولت نیازمند مدلهای دقیقتر و پیچیده‌تر است که در یک کتاب درسی نمی‌گنجد، اما مدلهایی که در کتاب حاضر ارایه می‌شود توانایی توضیح بسیاری از واقعیات اقتصاد کلان را دارد. در واقع بخش قابل توجهی از مسایل اقتصاد کلان از قبیل تورم، بیکاری و مشکلات تراز پرداختها را می‌توان با استفاده از مدلهای ساده مطرح شده در کتاب بررسی کرد.

کتاب حاضر در تداوم اقتصاد کلان ۱ دانشگاه پیام‌نور تألیف دکتر فرهاد خدادادکاشی تألیف شده است. بنابراین قبل از خواندن کتاب حاضر، دانشجویان عزیز باید از تسلط بر مطالب کتاب فوق‌الذکر مطمئن باشند. با این حال سعی شده است از نظر نحوه ارایه مطالب و نمادگذاری به گونه‌ای عمل شود که مهمترین نکات و تحلیل‌های کتاب با خواندن صرفاً کتاب حاضر برای دانشجو قابل فهم باشد. در ضمن مطالب کتاب به گونه‌ای نوشته شده است که دارای تسلسل و پیوستگی باشد. بدین

جهت لازم است فصول کتاب به همان ترتیبی که در کتاب آمده است آموخته شود چرا که در هر فصل به مطالبی از فصول قبل ارجاع داده شده است. برای مهمترین مسایل موجود در کتاب تمرین‌هایی در داخل متن ارائه و حل شده است که می‌تواند راهنمای دانشجو در حل تمرینات آخر هر فصل باشد. در ضمن به عنوان یک کتاب کمک درسی و مکمل اکیداً کتاب "اقتصاد کلان + ۲۰۰۰" تألیف نویسنده به دانشجویان توصیه می‌شود. امید است کتاب حاضر بتواند خلأ موجود در دوره‌های کارشناسی دانشگاه پیام‌نور را برطرف نماید. بر خود لازم می‌دانم از زحمات جناب آقای دکتر فرهاد خداداد کاشی و سرکار خانم دکتر یگانه موسوی که مشوق اینجانب در تألیف کتاب حاضر بوده‌اند و از آقای دکتر فرهاد خداداد کاشی به خاطر مطالعه نسخه دست‌نویس و اصلاحات ارزشمند تشکر و قدردانی نمایم. همچنین از کلیه کارکنان گروه اقتصاد دانشگاه پیام‌نور و بویژه سرکار خانم صفایی که زحمات طاقت‌فرسایی را برای هماهنگی و پیگیری امور تقبل فرمودند کمال تشکر را دارم.

تیمور رحمانی

عضو هیأت علمی دانشگاه تهران

راهنمای مطالعه کتاب

کتاب اقتصاد کلان ۲ مربوط به رشته اقتصاد ادامه منطقی کتاب اقتصاد کلان ۱ می‌باشد. دانشجویان قبل از شروع مطالعه کتاب لازم است به چند نکته محوری توجه داشته باشند. نظام آموزشی دانشگاه پیام‌نور مبتنی بر کتاب محوری است و فرایند یادگیری با سخن استاد آغاز نمی‌شود بلکه دانشجو با مراجعه به کتاب و سایر منابع آموزشی مثل نوار تصویری و یا صوتی و یا CD متعامل یا ساده (در صورت ارایه توسط دانشگاه) یادگیری را آغاز می‌کند. بر این اساس تلاش شده است که این کتاب به صورت خودآموز و با توجه به سرفصلهای شورای عالی برنامه‌ریزی ستاد انقلاب فرهنگی تهیه گردد تا دانشجو با مراجعه به آن قادر باشد فرایند یادگیری را به طور مستقل آغاز و به اتمام رساند. با توجه به اینکه ساعت حضور در کلاس محدود می‌باشد، بنابراین دانشجو ابتدا فصلهایی را که استاد از قبل مشخص می‌کند مطالعه کرده و سپس موارد اشکال خود را یادداشت نموده تا با طرح آن در کلاس مشکلات درسی خود را برطرف نماید.

کتاب اقتصاد کلان ۲ در قالب هشت فصل تهیه شده است و یادگیری کامل کتاب مستلزم آن است که از قبل برنامه زمانبندی شده برای مطالعه این کتاب تهیه نمایید. معمولاً هر نیمسال تحصیلی حدود ۴ ماه را دربرمی‌گیرد، بنابراین در هر ماه تقریباً $\frac{1}{4}$ مطالب کتاب را می‌توانید مطالعه نمایید. در مطالعه این کتاب موارد زیر را رعایت فرمایید.

۱. با توجه به اینکه کتاب اقتصاد کلان ۲ ادامه مطالب کتاب اقتصاد کلان ۱ می‌باشد، لذا ضروری است که به‌هنگام مطالعه همواره کتاب اقتصاد کلان ۱ را در کنار خود داشته باشید تا در صورت نیاز به آن مراجعه کنید.
 ۲. در آغاز به هدفهای آموزشی کتاب توجه نمایید تا نسبت به موضوع کتاب و آنچه که قرار است پس از مطالعه کتاب بیاموزید آگاهی پیدا کنید.
 ۳. به‌هنگام مطالعه هر فصل هدفهای کلی و رفتاری همان فصل را با دقت مطالعه کنید تا حساسیت شما را در فهم نکات محوری فصل افزایش دهد.
 ۴. پیشنهاد می‌شود که مطالب هر فصل را یک بار سریع مطالعه کنید و بار دوم با دقت و در زمانی طولانی‌تر همان فصل را مطالعه کنید و نکات اساسی درس را با توجه به هدفهای کلی و آموزشی یادداشت نمایید. مطالبی را که متوجه نشده‌اید یادداشت نمایید تا با طرح آن در کلاس و توجه به توضیحات استاد، رفع اشکال گردد. پس از فراگیری هر مبحث و هر فصل به مبحث و فصل دیگر مراجعه کنید. زیرا هر فصل ادامه منطقی فصل قبلی است.
 ۵. در هر فصل تعدادی مسئله حل شده ارائه شده است. قبل از مراجعه به پاسخ مسئله کوشش کنید تا با اطلاعات خود مسئله را حل کنید و پس از آن راه حل خود را با راه حل کتاب مقایسه کنید. علاوه بر این، در پایان هر فصل، تعدادی مسئله به‌صورت خودآزمایی ارائه شده است. هرگاه در حل یک تمرین با مشکل مواجه شدید مطالب مربوط را مجدداً مرور کنید. تلاش برای حل این تمرینها در یادگیری مطالب درسی و تحقق هدفهای کلی و رفتاری بسیار مؤثر است و علاوه بر این، ابزار مناسبی است برای ارزیابی میزان فراگیری مطالب فصل مورد نظر.
- در پایان این کتاب پرسشنامه‌ای تهیه شده است تا نظر خوانندگان راجع به کتاب به اطلاع نویسنده و مسئولین دانشگاه برسد و با استفاده از این نظریات نسبت به بهبود و تکمیل این کتاب در چاپهای بعدی اقدام شود.

هدفهای آموزشی

انتظار این است که دانشجو پس از مطالعه این کتاب به همراه مطالبی که از کتاب اقتصاد کلان ۱ آموخته است نسبت به عملکرد اقتصاد یک کشور در قالب الگوی اقتصاد باز و بسته آشنا شود. در واقع مطالب این کتاب دانشجو را با متغیرهای اقتصاد کلان و رفتار هر یک از این متغیرها و عوامل موثر بر آنها آشنا می‌سازد و علاوه بر این دانشجو موقعیت تعادلی اقتصاد کلان در حالت باز و بسته را می‌آموزد و نقش سیاستهای طرف تقاضا (سیاست پولی و مالی) و سیاستهای طرف عرضه را در انتقال از یک وضعیت تعادلی به وضعیت تعادلی مطلوب می‌گیرد.

به‌منظور تحقق اهداف فوق این کتاب به ترتیبی طراحی شده است تا دانشجو اطلاعات و مهارتهای لازم را در طی فصول مختلف بدست آورد و نهایتاً با آشنایی با نظریه‌های اقتصاد کلان اهداف فوق‌الذکر تحقق یابد. بر این اساس تحقق هدف کلی این کتاب منوط به تحقق اهداف مرحله‌ای است که از طریق مطالعه فصلهای مختلف امکانپذیر می‌شود. این اهداف مرحله‌ای عبارت‌اند از:

۱. آشنایی دانشجو با تقاضای پول، نظریه‌های مربوط به تقاضای پول، عوامل موثر بر تقاضای پول و نقش تقاضای پول در تغییرات اقتصادی
۲. آشنایی دانشجو با عرضه پول، نظریه‌های مربوط به عرضه پول، عوامل موثر در حجم پول و نقش تقاضای پول در اقتصاد کلان
۳. آشنایی دانشجو با ابزار تجزیه و تحلیل IS-LM و تحلیل سیاستهای پولی و مالی با استفاده از ابزار تحلیل IS-LM در اقتصاد باز و بسته

۴. درک نحوه ارتباط و تعامل اقتصاد داخل و خارج و آشنایی با مفهوم تراز پرداختها و عوامل تأثیرگذار بر آن.
۵. تحلیل شرایط تعادلی اقتصاد از طریق ابزار تجزیه و تحلیل IS-LM-BP و تشریح اثرگذاری سیاستهای پولی و مالی و ارزی با استفاده از ابزار تحلیلی IS-LM-BP
۶. آشنایی با مفهوم عرضه و تقاضا از دیدگاه مکاتب اقتصادی مختلف و درک نحوه عملکرد بازار کار و نحوه استخراج عرضه کل.
۷. آشنایی با دیدگاه مکاتب مختلف و چگونگی تأثیرگذاری سیاستهای پولی و مالی و ارزی بر متغیرهای حقیقی و اسمی
۸. آشنایی دانشجو با مشکلات کلان اقتصادی مثل تورم و بیکاری و رابطه بین آنها
۹. آشنایی با مفهوم انتظارات تورمی و چگونگی تأثیرگذاری انتظارات بر رفتار عاملین اقتصادی و نهایتاً بر عملکرد اقتصاد.

فصل اول

تقاضای پول

هدف کلی

دانشجو پس از مطالعه این فصل با تقاضای پول و عوامل مؤثر بر تقاضای پول آشنا می‌شود.

هدفهای رفتاری

- انتظار این است که دانشجو پس از مطالعه این فصل بتواند:
۱. پول را تعریف نماید و انواع روشهای اندازه‌گیری حجم پول را توضیح و تمیز دهد.
 ۲. منظور از تقاضای پول را توضیح دهد.
 ۳. بتواند وظایف پول در اقتصاد را توضیح دهد.
 ۴. دلایل نگهداری یا تقاضای پول توسط مردم را توضیح دهد.
 ۵. انواع نظریه‌های تقاضای پول را توضیح و تحلیل نماید.
 ۶. مهمترین عوامل مؤثر بر تقاضای پول را نام برده و نقش هر یک را توضیح دهد.
 ۷. تقاضای پول را به صورت نمودار ترسیم کند.
 ۸. منحنی تقاضای پول را توصیف نماید و حرکت بر روی این منحنی و جابه‌جایی آن را تشریح نماید.

مقدمه

در اقتصاد کلان یک با تحلیلهای مورد نیاز برای بررسی تعادل بازار کالا و خدمات آشنا شده‌ایم. حال قبل از آنکه به بحث تعادل باز کالا و پول به‌عنوان یکی از مهمترین ابزارهای تحلیلی اقتصاد کلان آشنا شویم، لازم است با تقاضای پول و عرضه پول آشنا شویم. لذا در این فصل به بحث مربوط به تقاضای پول و نظریه‌های آن می‌پردازیم و در فصل بعد به تحلیل عرضه پول می‌پردازیم. تحلیل تقاضای پول و نظریه‌های تقاضای پول به دنبال بررسی دلایل نگهداری پول و عوامل مؤثر بر نگهداری پول یا تقاضای پول است. درک تقاضای پول و عوامل مؤثر بر تقاضای پول برای بررسی اثر سیاستهای پولی و مالی بسیار ضروری و اساسی است. گرچه توجه به تقاضای پول برای تحلیلهای اقتصاد کلان به جان‌مینارد کینز بر می‌گردد، اما بعد از کینز پیشرفت‌های قابل توجهی در نظریه‌های تقاضای پول صورت گرفته است، که در این فصل به آنها نیز می‌پردازیم.

۱. تعریف پول، وظایف پول، و تعریف تقاضای پول

الف) تعریف پول

در نگاه عامیانه به‌طور معمول پول^۱ را معادل با اسکناس در نظر می‌گیرند و بنابراین اگر گفته شود که در یک کشور ۱۰۰۰ واحد پول وجود دارد، تصور بر آن است که ۱۰۰۰ واحد اسکناس وجود دارد. اما در تعریف اقتصاددانان پول به آنچه گفته می‌شود که به‌عنوان وسیلهٔ مبادله و داد و ستد در انجام هر داد و ستدی در قبال کالاها و خدمات مورد قبول قرار گیرد. به عبارت دیگر، هر آنچه که برای داد و ستد کالاها و خدمات مورد قبول همگان باشد، از نظر اقتصاددانان پول تلقی می‌شود. امروزه، در داد و ستدها یا از اسکناس استفاده می‌شود (و بویژه برای انجام داد و ستدهای جزئی) یا از چک و ابزارهای مشابه بانکی استفاده می‌شود. بنابراین، یکی از تعریفهایی بسیار رایج پول به‌صورت زیر بیان می‌شود:

سپرده‌های دیداری اشخاص + اسکناس و مسکوک در دست اشخاص = پول

منظور از اسکناس و مسکوک (سکه‌های فلزی) همه اسکناس و مسکوک نیست، بلکه آن بخش از اسکناس و مسکوک است که در دست اشخاص (حقیقی یعنی افراد خانوارها و حقوقی یعنی شرکتها) می‌باشد چرا که صرفاً آن بخش از اسکناس و مسکوک در داد و ستدها مورد استفاده قرار می‌گیرد. بنابراین بخشی از اسکناس و مسکوک که در دست اشخاص نیست و نزد بانکها نگهداری می‌شود، در حال حاضر در جریان استفاده برای داد و ستد نیست، جزو تعریف پول نیست. منظور از سپرده‌های دیداری^۱ نیز مانده یا موجودی آن دسته از حسابهای بانکی اشخاص است که به وسیله چک و سایر روش‌های بانکی برای داد و ستد مورد استفاده قرار می‌گیرد. بنابراین در ایران مانده حسابهای جاری اشخاص نزد بانکها که با صدور چک قابل استفاده برای خرید و فروش می‌باشند و همچنین چکهای مسافرتی جزو این دسته می‌باشند. در ضمن در کشورهایی که مردم برای خرید و فروش‌های خود در مغازه‌ها و مراکز خرید می‌توانند با استفاده از کارتهای الکترونیکی از مانده حساب خود به این منظور استفاده کنند، استفاده از حسابهای دیداری نیازمند صدور چک نمی‌باشد.

سایر حسابهای بانکی که با استفاده از چک قابل استفاده نیستند سپرده‌های غیر دیداری یا شبه پول^۲ نامیده می‌شوند و معمولاً استفاده از آنها مستلزم تحمل هزینه است. به‌عنوان نمونه اگر فرد از حساب سرمایه‌گذاری کوتاه مدت خود قبل از خاتمه ماه برداشت کند سود آن ماه به مانده برداشت شده تعلق نمی‌گیرد. یا اگر فرد از حساب قرض‌الحسنه خود در تاریخ مشخص برداشت کند امتیاز شرکت در قرعه‌کشی را از دست می‌دهد.

بنابراین در کنار تعریف رایج قبلی پول که از آن با M_1 نیز نام می‌برند، تعریف گسترده‌تری از پول ارائه می‌شود که به‌صورت زیر بیان می‌شود:

$$\text{شبه پول} + \text{پول} = \text{نقدینگی}$$

تعریف اخیر که با M_2 ^۳ نیز نشان داده می‌شود، علاوه بر پول به معنی رایج آن شامل شبه پول نیز می‌شود و برای برخی از تحلیلهای اقتصادی مورد استفاده قرار می‌گیرد. در

1. demand deposits

2. near money

3. liquidity or broad money

ضمن در برخی از کشورها تعریفهای باز هم گسترده‌تری از پول ارائه می‌شود که در حال حاضر هدف بحث ما نیست. طبیعی است که با گذشت زمان و ابداعات و نوآوری‌هایی که در بخش پول و بانکداری رخ می‌دهد، تعریف پول نیز دستخوش تغییر می‌شود.

ب) وظایف پول

در تحلیل‌های اقتصاد کلان، به‌طور متعارف، سه وظیفه برای پول ذکر می‌شود که عبارت‌اند از:

۱. وسیله مبادله^۱
۲. واحد شمارش یا سنجش^۲
۳. ذخیره ارزش یا ثروت^۳

منظور از وسیله مبادله آن است که در دنیای امروز معمولاً کالا با کالا مبادله نمی‌شود و داد و ستدها به‌صورت پایاپای نیست، بلکه در داد و ستدها کالا با پول و پول با کالا مبادله می‌شود و در نتیجه پول واسطه و وسیله مبادله کالا با کالا می‌شود. در واقع ما کالاها و خدماتی را که در اختیار داریم اما برای مصرف به آن نیاز نداریم تبدیل به پول می‌نمائیم و آنگاه پول را تبدیل به کالاها و خدمات مورد نیاز می‌کنیم. مثلاً یک استاد دانشگاه با فروش خدمات خود به شکل آموزشی، پول بدست می‌آورد و سپس این پول را برای رفع نیازهای زندگی مورد استفاده قرار می‌دهد. در آن صورت پول وسیله‌ای بوده است که این استاد دانشگاه خدمات خود را تبدیل به کالاها و خدمات مورد نیاز خود نموده است. پول به‌عنوان وسیله مبادله وظیفه بسیار مهمی را به انجام می‌رساند. در واقع اگر پول وجود نداشت، شخصی که می‌خواست کالا و خدمات مورد نیاز خود را خریداری کند ناچار بود که شخصی را بیابد که هم خواهان فروش کالا و خدمات مورد نیاز شخص اول باشد و هم به همان مقدار خواهان فروش و خریدی باشد که شخص اول می‌خواهد. طبیعی است

1. medium of exchange

2. unit of account

3. store of value

که داد و ستد در این شرایط بسیار دشوار بود و مانعی برای گسترش داد و ستد به حساب می آمد.

منظور از پول، به عنوان واحد شمارش یا سنجش، آن است که قیمت کالاها و خدمات به صورت واحدهای پول بیان می شود. در واقع واحدهای پول استاندارد است که ارزش کالاها نسبت به آن بیان می شود. مثلاً هنگامی که گفته می شود قیمت هر کیلو سیب ۸۰۰۰ ریال است یعنی ارزش هر واحد سیب ۸۰۰۰ واحد پول است. با توجه به اینکه ارزش و قیمت همه کالاها نسبت به پول بیان می شود، پول از این نظر نیز وظیفه مهمی را انجام می دهد. در واقع هنگامی که واحدهای پول به صورت یک استاندارد برای بیان و ارزش و قیمت کالاها به کار می رود، مقایسه ارزش کالاها با همدیگر بسیار آسان شده و به تسهیل داد و ستدهای اقتصاد کمک می کند.

منظور از پول به عنوان ذخیره ارزش یا ثروت آن است که می توان ثروت را به شکل پول برای آینده نگهداری کرد. گرچه پول از این نظر دارای رقبا و جانشین هایی مانند سهام، اوراق قرضه، طلا، مستغلات و غیره است، اما گاهی اوقات فرد ممکن است ترجیح دهد ثروت خود را به شکل پول نگهداری کند و در آن صورت می گوئیم پول ذخیره ارزش یا ثروت است. در واقع هنگامی که درآمد کسب می کنیم و بخشی از آن را خرج نمی کنیم، بلکه آن را در یک حساب بانکی نگهداری می کنیم، از پول به عنوان ذخیره ارزش یا ثروت استفاده کرده ایم و قدرت خرید خود را برای آینده به این شکل کنار گذاشته ایم. اما گاهی اوقات که سطح قیمتها به سرعت در حال افزایش است و تورم وجود دارد، از قدرت خرید پول به شدت کاسته می شود. در چنین شرایطی، استفاده از پول به عنوان ذخیره ارزش و ثروت مناسب نبوده و نگهداری ثروت به شکل مستغلات یا طلا عقلانی تر می باشد. در نتیجه، در چنین شرایطی پول ذخیره ارزش قابل قبولی نیست. در ضمن، از انواع پول سپرده های غیر دیداری یا شبه پول به عنوان ذخیره ارزش مناسب تر است زیرا معمولاً دارای درآمد بهره نیز می باشد، درحالی که اسکناس یا سپرده های دیداری فاقد درآمد بهره است.

ج) تعریف تقاضای پول^۱

روش رایج در بررسی تقاضای پول در اقتصاد کلان آن بوده است که تقاضای پول مانند تقاضای یک کالا (مثلاً تقاضای شیر) یا تقاضای یک خدمت (مثلاً تقاضا برای نگاه کردن یک فیلم در سینما) نیست، زیرا مصرف آن کالاها و خدمات لذت و مطلوبیت ایجاد می‌کند، در حالیکه برای پول چنین نیست. پس تقاضای پول معمولاً مانند تقاضای کالاها و خدمات نگریسته نمی‌شود. اما علیرغم آنکه به صورت گفته شده تقاضای پول بررسی نمی‌شود، امکان تعریف و تحلیل تقاضای پول وجود دارد. در اقتصاد کلان تقاضای پول را معادل نگهداری پول^۲ تعریف می‌کنند. بنابراین اگر فردی در مجموع ۲ میلیون ریال اسکناس و مانده حساب جاری داشته باشد، می‌گویند تقاضای پول این فرد ۲ میلیون ریال است. طبیعی است که علیرغم آنکه پول مانند سایر کالاها و خدمات مصرف نمی‌شود، اما دلایلی برای نگهداری آن وجود دارد. بحث تقاضای پول نیز به دنبال آن است که بررسی کند چرا فرد به جای نگهداری سهام، اوراق قرضه، سپرده بلند مدت، مسکن و غیره که همگی درآمدزا هستند اقدام به نگهداری پول می‌کند که فاقد درآمد است. آشنا شدن با دلایل نگهداری پول توسط افراد کلید درک نظریه‌های تقاضای پول در اقتصاد کلان می‌باشد که در قسمتهای بعدی ارائه خواهد شد.

۲. نظریه تقاضای پول کمبریج

اولین نظریه راجع به نگهداری یا تقاضای پول به نظریه مکتب کمبریج^۳، نظریه مارشال^۴ یا نظریه کلاسیک^۵ تقاضای پول مشهور است. در این نظریه فرض می‌شود که پول صرفاً وسیله مبادله است و واحد شمارش بودن پول تنها نوعی قرارداد است و در ضمن پول به عنوان ذخیره ارزش نگهداری نمی‌شود و این وظیفه به عهده سایر داراییها از قبیل اوراق قرضه، اوراق سهام، زمین و مستغلات و غیره است که ضمن حفظ ذخیره ارزش ایجاد درآمد نیز می‌کنند. نکته دیگر آن است که در این نظریه سرعت گردش پول^۶ یا متوسط

1. money demand

2. money holding

3. Cambridge

4. Marshall

5. Classic

6. velocity of money

دفعات دست به دست شدن پول ثابت فرض می شود. با توجه به دو نکته فوق تقاضای پول استخراج می شود. اگر سرعت گردش پول را با v نشان دهیم و $v=5$ باشد، بدان معنی است که به طور متوسط هر واحد از پولهای موجود و در گردش در طول دوره (مثلاً یک سال) ۵ بار برای انجام داد و ستد دست به دست شده اند. در مکتب کمبریج، فرض بر آن بود که سرعت گردش پول عمدتاً به شیوه پرداخت حقوق و دستمزدها و همچنین عرف تجاری مربوط به پرداخت صورت حسابها و امثالهم بستگی دارد. هرچه سرعت گردش پول بیشتر باشد انعکاس این است که حقوق و دستمزدها در فواصل کوتاهتری پرداخت می شود و به همین دلیل افراد نیازمند به نگهداری پول برای فواصل زمانی طولانی نیستند و در آن صورت پول سریعتر دست به دست می گردد. حال اگر $v=5$

باشد $\frac{1}{v}=0.2$ است. اصطلاحاً $\frac{1}{v}$ یا 0.2 در مثال اشاره شده را مقدار پول لازم برای انجام یک ریال داد و ستد طی دوره می گویند. دلیل نیز آن است که اگر 0.2 ریال پول وجود داشته باشد و سرعت گردش پول برابر با ۵ باشد، می توان با این 0.2 ریال پنج بار داد و ستد به ارزش 0.2 ریال انجام داد که جمعاً در طول دوره 0.2×5 یعنی یک ریال داد و ستد با آن انجام می شود. حال اگر فرض کنیم ارزش کل داد و ستدهای اقتصاد برابر با ۱۰۰۰۰ ریال باشد، برای انجام این مقدار داد و ستد معادل 0.2×10000 یعنی ۲۰۰۰ ریال پول لازم است نگهداری شود. دلیل نیز آن است که از ۲۰۰۰ ریال ۵ بار برای داد و ستد استفاده می شود که جمعاً ۱۰۰۰۰ ریال داد و ستد می شود. بنابراین مقدار پول لازم برای انجام داد و ستدها برابر با ضریبی $(\frac{1}{v}=0.2)$ از ارزش کل مبادلات یا داد و ستدهای اقتصاد است و از آنجا که پول لازم برای انجام داد و ستدها همان تقاضای پول برای انجام داد و ستدهاست، می توان چنین نوشت:

$$\text{ارزش مبادلات} \times \frac{1}{v} = \text{تقاضای پول}$$

حال اگر فرض کنیم که ارزش مبادلات کالاها و خدمات نهایی $p \cdot y$ ، متناسب با ارزش کل مبادلات باشد، می توان تقاضای پول را ضریبی از $p \cdot y$ دانست:

۱. کالا یا خدمت نهایی به کالا یا خدمتی گفته می شود که توسط استفاده کننده نهایی کالا خریداری شود و فروش مجددی بر روی آن صورت نمی گیرد.